

Патентна інформація — важливе джерело інноваційного розвитку

Тетяна Несчетна
начальник відділу
патентної інформації
Відділення патентно-
інформаційного забезпечення
Державного підприємства
"Український інститут
промислової власності", м. Київ

Аделіна Рябець
заступник начальника відділу
патентної інформації
Відділення патентно-
інформаційного забезпечення
Державного підприємства
"Український інститут
промислової власності", м. Київ

Серед характерних парадигм сучасного етапу інноваційного розвитку (духовної, соціальної, екологічної, правової, економічної тощо) одне з чільних місць займає інформаційна, адже інновації потребують нових знань, творчого мислення, цілеспрямованого пошуку можливостей для створення нового. Лише прогнозно-аналітичні дослідження світового ринку на предмет його науково-технічного та інноваційного розвитку можуть бути основою для визначення напрямів національного науково-технічного розвитку та формування інноваційного середовища. Саме інформація може стати організаційною передумовою формування ринку інноваційних пропозицій, на перешкоді якому стає інформаційна непрозорість, розірваність зв'язків між учасниками інноваційних процесів, відсутність ринку інноваційних продуктів.

Оскільки, як визначено в Законі України "Про інноваційну діяльність", інноваційний продукт — це результат науково-дослідної або дослідно-конструкторської розробки нової технології і є реалізацією (упровадженням) об'єкта інтелектуальної власності (винаходу, корисної моделі, промислового зразка, топографії інтегральної мікросхеми тощо), на який виробник має державний охоронний документ (патент, свідоцтво) чи одержану від власника цього об'єкта ліцензію, то, зрозуміло, найважливішим складником інформаційного середовища сфери інноваційного розвитку є патентна інформація.

Патентна інформація сформувалася як сталий інформаційний потік у результаті розвитку особливих суспільних відносин, які регулюються законом та виникають під час створення й використання винаходів та інших об'єктів промислової власності. Первісні патентно-інформаційні функції впливають із самої суті системи правової охорони об'єктів промислової власності (патентної системи). Специфіка промислової власності така, що вона міститься не в конкретних матеріальних втіленнях тих чи інших новацій, а в ідеях та знаннях, які можна втілювати в реальні об'єкти необмежену кількість разів у різних частинах світу.

Суть системи полягає, як відомо, у наданні заявникові обмеженого в часі виняткового права на використання технічної новації (винаходу, корисної моделі), зовнішнього вигляду промислової продукції (промислового зразка) тощо в обмін на розкриття в публікаціях інформації про ці об'єкти. Іншими словами, монопольне право на використання власником своїх знань закріплюється за ним в обмін на усупільнення інформації про ці знання, яка й називається патентною. Саме тому патентна інформація забезпечує одержання таких відомостей про конкурентів, їхню нову продукцію та технології, які недоступні з будь-яких інших джерел. В іншому випадку знання залишалися б секретом, порушуючи наступність науково-технічного та інноваційного розвитку.

Якщо визначити лаконічно, то патентна інформація — це технічна й правова інформація, яка міститься в патентних документах, опублікованих патентними відомствами.

Є також інше визначення, за яким патентна документація — це широкий набір повних і реферативних, опублікованих і неопублікованих документів, які містять відомості про нові технічні й технологічні рішення, промислові зразки, знаки для товарів і послуг тощо.

Основним патентним документом є, безперечно, опис винаходу, що додається до патенту. На практиці в більшості випадків саме описи вважають патентною документацією. Опис має чітко визначений зміст. У ньому охарактеризована ситуація в тій чи іншій галузі технології, наведено аналоги, описано суть нового технічного рішення, його мету й надано формулу винаходу,

яка визначає обсяг заявлених прав. Тобто патентна документація швидко надає всю необхідну інформацію як для загального ознайомлення, так і для перевірки сучасного стану досліджуваної технічної проблеми. В описі також надається вся необхідна інформація про заявника, винахідника, країну, у якій видано патент, про класифікацію, пріоритет, подано використані джерела інформації.

Технічна та правова інформація, яка міститься в патентних документах, є дуже важливою для підприємств та організацій для використання ними з такою метою:

— уникнення зайвих витрат на дослідження того, що вже відомо;

— виявлення та оцінка технології для її ліцензування та передавання;

— пошук альтернативних технологій;

— створення нових технологій, які відповідають сучасному рівню розвитку техніки;

— пошук готових рішень для технічних проблем;

— пошук ідей для створення нових технологій;

— уникнення можливих проблем порушення прав;

— оцінка патентоздатності власних винаходів;

— опротестування видачі патентів у тих випадках, коли вони перебувають у колізії з власним патентом.

Проте патентна інформація вміщує не лише відомості, які містяться в самому патентному документі, але й відомості про патентний документ чи групу патентних документів, які розглядаються ніби ззовні. Перша (експліцитна) частина патентної інформації лежить на поверхні (вона частково зазначена вище: назва винаходу, номер патенту, дати подання заявки та видачі патенту, прізвища/найменування винахідників та заявників, патентні посилання, реферат, патентна формула, опис винаходу та креслення). Для виявлення другої (імпліцитної) її частини необхідно докласти певних додаткових зусиль. Однак ця частина патентної інформації нерідко виявляється ще кориснішою для забезпечення інноваційного процесу.

Імпліцитна інформація, отримана шляхом патентного аналізу, може бути якісною (тісно пов'язаною з конкретними патентними документами) і кількісною (одержуваною, перш за все, шляхом статистичного аналізу групи патентів).

Такою інформацією може, наприклад, бути:

— кількість патентів, які належать одному й тому самому заявникові;

— кількість патентів, які конкурують у певному ринковому секторі;

— тенденції розвитку певної технічної галузі;

— відомості про дослідницьку діяльність конкурентів (її напрямки, ступінь завершеності розробок тощо).

Ця інформація дуже важлива для комерційної стратегії підприємств. Вона допоможе знайти бізнес-партнерів, збільшити інвестиційну привабливість проектів чи досліджень, з'ясувати, які країни та ринки є пріоритетними — партнерів чи конкурентів, — контролювати діяльність реальних та потенційних конкурентів, визначити потенційні ринки збуту продукції або послуг.

Сьогодні, коли соціально-економічні перетворення, які відбуваються в нашій країні, істотно впливають на цільові завдання та методологію інформаційного забезпечення інноваційних процесів, така інформація є дуже актуальною. Адже останнім часом з'явилися нетрадиційні трактування інноваційного процесу, суть яких полягає в наступному. Якщо донедавна перевагу мало переконання щодо правомірності "лінійної моделі" інновації, яка передбачала в основному *односторонній напрямок послідовності дій: фундаментальні науки — прикладні науки — розробки — нові технології (процеси, продукти), — то сьогодні замість такої послідовності причин і наслідків пропонується враховувати*

взаємовплив та принципи зворотного зв'язку. Причому провідну роль у таких моделях частіше за все відведено не вченому, а ринку, тобто основного значення набуває не стільки власне розвиток науки, скільки поєднання знань та практичної діяльності для досягнення конкретної мети — створення конкурентоспроможних товарів чи послуг та успішної їх комерційної реалізації на споживчому ринку.

Отже, у такому контексті розуміння інноваційного процесу керівники організацій та підприємств, відповідальні за розробку й виробництво промислової продукції та товарів народного вжитку, а також їх провідні спеціалісти мають бути підготовленими до роботи на ринку відповідних товарів чи послуг — знати, як аналізувати та прогнозувати цей ринок, іншими словами, уміти зробити вибір інноваційної стратегії підприємства, який стане запорукою успіху його інноваційної діяльності. Підприємство може потрапити в кризову ситуацію, якщо не зуміє передбачити зміни, які відбуваються на ринку, та вчасно на них зреагувати. Передбачення необхідне для прийняття сучасних управлінських рішень, спрямованих на забезпечення конкурентоспроможності нових розробок, модернізації зразків продукції та успішного просування її на ринок в умовах конкуренції. Можливості такого передбачення забезпечуються засобами науково-технічного прогнозування, у процесі проведення якого важливу роль відіграє патентна інформація.

Прогностичний потенціал патентної інформації зумовлений, по-перше, її випереджальним характером, оскільки об'єктивно завжди існує інтервал у часі між датами подання/публікації заявки на винахід (корисну модель, промисловий зразок) та датою появи на ринку продукції з використанням цих об'єктів, а по-друге, — прямим зв'язком між інтенсивністю (динамікою) патентування винаходів та витратами на відповідні науково-дослідні й дослідно-конструкторські роботи (НДДКР). Це забезпечує можливість використання статистичних методів для дослідження тенденцій розвитку як самої продукції, так і ринку її збуту. Патентна статистика є досить простим інформаційним продуктом, на базі якого можна одержувати складніші його види. За кількістю винаходів, віднесених до різних рубрик Міжнародної патентної класифікації (МПК), можна скласти уявлення про винахідницький стан у країні, розвиток тих чи інших напрямів науки і техніки, рівень їх фінансування, прогнозувати виробництво відповідних продуктів тощо.

Зрозуміло, що завдяки такій інформації як патентна статистика, можна не тільки зробити безпомилкову оцінку поточного "винахідницького рейтингу", але й прогнозувати ситуацію з окремими групами товарів на декілька років уперед.

Усвідомлюючи значення патентної інформації для інноваційного розвитку України, Державне підприємство "Український інститут промислової власності" (Інститут) свою діяльність спрямовує, зокрема, на ефективне патентно-інформаційне забезпечення науковців, винахідників, наукових і науково-технічних установ, організацій та підприємств, які здійснюють інноваційну діяльність. З цією метою в 1999 році було створено Фонд патентної документації громадського користування (ФГК), який містить національну та зарубіжну патентну документацію 65 країн світу й 4 міжнародних та регіональних організацій і постійно комплектується.

Склад ФГК та відомості про його щоквартальні поповнення публікуються в розділі "Інформаційні ресурси" на веб-порталі Державного департаменту інтелектуальної власності (Держдепартамент) — <http://www.sdip.gov.ua>, — веб-сайтах Інституту — <http://www.ukrpatent.org> — та його філії "Український центр інноватики та патентно-інформа-

ційних послуг" — www.ip-centr.kiev.ua. Крім комплектування ФГК, постійно здійснюється комплектування патентною документацією України фондів національної системи науково-технічної інформації: Державної науково-технічної бібліотеки, регіональних центрів науково-технічної та економічної інформації тощо.

Істотно розширює можливості використання патентної інформації не лише патентознавцями, а й спеціалістами-аналітиками, які приймають відповідальні підприємницькі рішення, наявність вільного доступу до патентних баз даних (БД) через Інтернет.

Національна патентна документація представлена в Інтернеті цілою низкою безоплатних спеціалізованих ресурсів — 13 баз даних та 9 інформаційно-довідкових систем (ІДС) розміщені на веб-порталі Департаменту (www.sdip.gov.ua) та веб-сайті Інституту (www.ukrpatent.org). Нагадаємо лише декілька з них.

Зокрема, це БД "Електронна версія акумулятивного офіційного бюлетеня "Промислова власність"", у якій відображений вміст офіційного бюлетеня за період з 2006 року й надано широкі можливості для пошуку необхідних даних щодо об'єктів промислової власності. Головним і найповнішим джерелом інформації про патенти України на винаходи і корисні моделі за весь час їх публікації (з 1993 року) є спеціалізована база даних (СБД) "Винаходи (корисні моделі) в Україні". Такі самі всеохопні інформаційні ресурси є в Інтернеті й щодо промислових зразків та знаків для товарів і послуг, зареєстрованих в Україні.

Вирізняється своєю націленістю на підтримку інновацій БД "Перспективні винаходи України", яка містить вибрані бібліографічні дані патентів, реферати та формули винаходів, відібраних Експертною радою, спеціально створеною при НАН України, з метою сприяння комерційній реалізації запатентованих в Україні винаходів, найперспективніших у конкретних галузях діяльності.

Для класифікування об'єкта з метою пошуку в зазначених БД доцільно користуватися ІДС україномовних чинних версій Міжнародних класифікацій об'єктів промислової власності.

Які є можливості доступу всіх зацікавлених користувачів в Україні до зарубіжної патентної інформації? На сьогодні найдоступнішими незалежно від регіону є безоплатні патентно-інформаційні ресурси в Інтернеті. Бази даних, створені та розміщені в Інтернеті зарубіжними патентними відомствами та міжнародними організа-

ціями інтелектуальної (промислової) власності, передбачають, зазвичай, безоплатний доступ принаймні до бібліографічно-реферативної інформації, а найчастіше — і до повних описів винаходів. Нині на веб-сайті Інституту працює в тестовому режимі Інтернет БД "Винаходи зарубіжних країн", яка надалі буде вдосконалюватися та поповнюватися й згодом стане ефективним засобом для пошуку бібліографічно-реферативної інформації про зарубіжні патентні документи для українських користувачів. Серед зарубіжних Інтернет-ресурсів з патентної інформації найважливіші — це система esp@cenet Європейського патентного відомства, яка містить дані щодо патентних документів понад 80 країн та 6 міжнародних організацій, пошукова система Всесвітньої організації інтелектуальної власності PatentScore (міжнародні заявки РСТ, а також у тестовому режимі — деякі національні патентні БД), цифрова бібліотека промислової власності Патентного відомства Японії та бази даних патентних заявок і виданих патентів на веб-сайті Відомства США з патентів і торговельних марок. Для зручності українських користувачів перелік адрес цих та багатьох інших зарубіжних БД розміщений на вищезазначених веб-порталі та веб-сайті й регулярно оновлюється.

Таким чином, український користувач патентної інформації має можливість ефективно використовувати її у своїй інноваційній діяльності. Разом з тим, і дотепер найбільш проблемним є усвідомлення цінності патентної інформації й необхідності її систематичного застосування в інновацій-

ній діяльності підприємств. Ця істина все ще не є очевидною для багатьох підприємств у різних країнах світу. Згідно з дослідженням, проведеним у 2003 році на замовлення ЄПВ шляхом опитування представників понад 1 900 підприємств у 30 країнах Європи, використання патентної інформації дуже варіюється в різних державах — від 20% до 87% підприємств (зазвичай, у країнах Східної Європи цей показник нижчий, ніж у країнах Західної Європи) — і є загалом істотно меншим, ніж у США. Серед проаналізованих дослідниками причин недостатнього використання патентної інформації, особливо малими й середніми підприємствами, — необізнаність багатьох підприємств щодо наявності різноманітних патентно-інформаційних ресурсів, доступних через Інтернет. Як не дивно, понад половина опитаних європейських підприємств не знали про патентно-інформаційні продукти ЄПВ, навіть про такий популярний Інтернет-ресурс, як esp@cenet. Серед інших зазначених респондентами причин, що заважають використанню патентної інформації підприємствами, — висока вартість користування комерційними базами даних, значні витрати часу на пошук інформації, труднощі доступу до потрібної інформації через специфіку патентних документів, їхню складність для розуміння, мовний бар'єр. Ці проблеми є актуальними й для українських підприємств, а реальні кроки до їх розв'язання — поширення користування наявними безоплатними Інтернет-ресурсами та підвищення кваліфікації користувачів патентної інформації.

Співробітники Відділення патентно-інформаційного забезпечення ДП "Український інститут промислової власності"